

Alv. 132-405

Herinnering aan ons bezoek

van

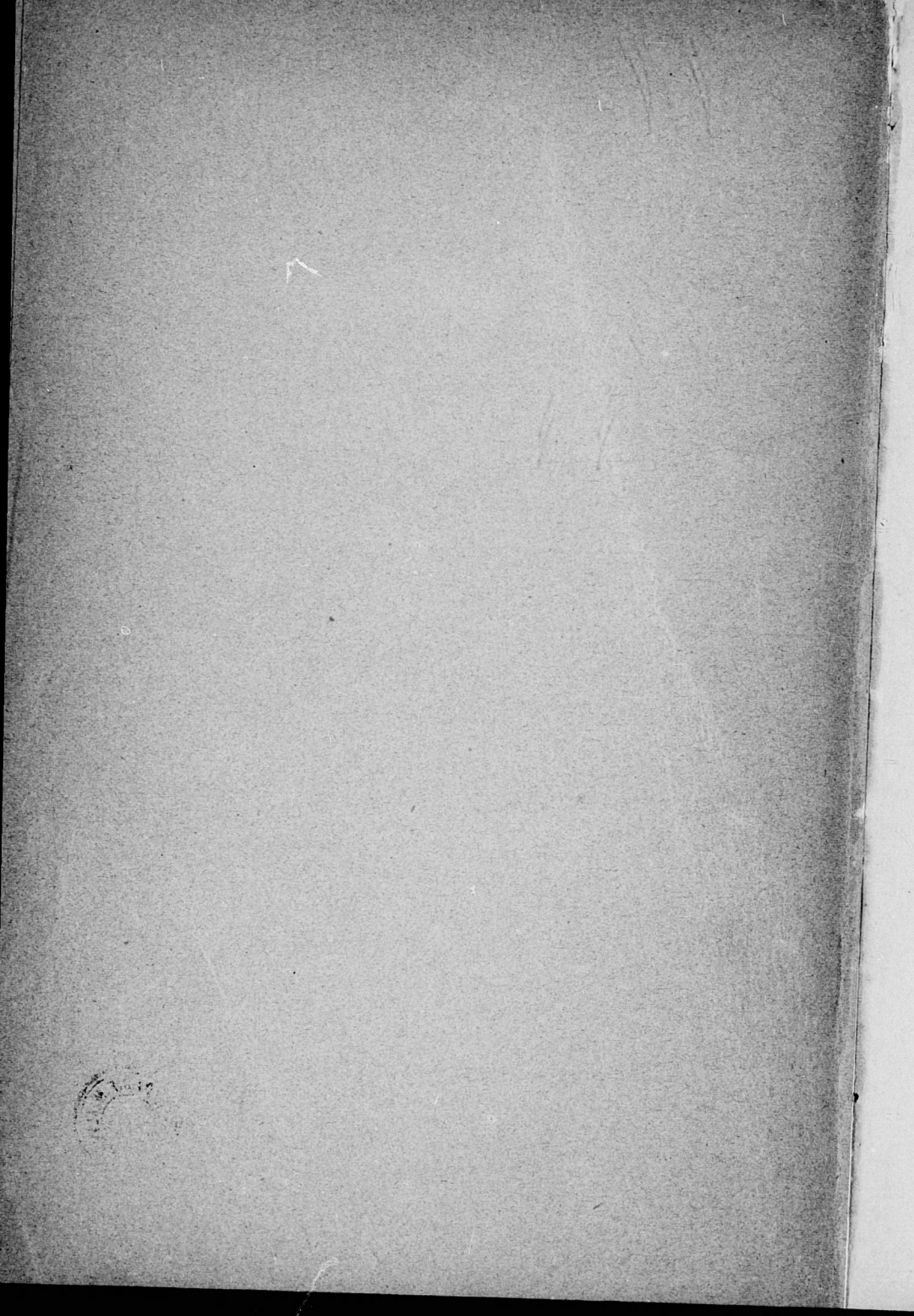
DE KAPEL

van het Sinte Anna-hofje

TE

LEIDEN.

De Kapel van het Sinte Anna-hofje

TE LEIDEN.

door L. Holk

zp, zu 1896

Gedurende ruim zes jaren — van 25 Augustus 1566 tot 31 December 1572 — zijn de kerken en kloosters onzer stad herhaalde malen door de beeldstormers geplunderd geworden, zoodat zij ten laatste geheel leeg »gesmeten” en van hunne sieraden beroofd waren en er van de paapsche bijgeloovigheden zoo goed als niets was overgebleven.

Wij zeggen: zoo goed als niets. Want, hoe weinig ook, er is toch in die troebele tijden nog wel het een en ander gespaard gebleven, dat, onaangeroerd tot ons gekomen, nu als iets zeldzaams en daarom ook als iets kostbaars wordt in eere gehouden. Om hier niet te spreken van de kleinoodiën, die, gered uit de handen der beeldstormers, thans in ons Stedelijk Museum of elders zorgvuldig bewaard worden, wijzen wij onze lezers op hetgeen tot op onze dagen te zien is in de kapel van het Sinte Anna-hofje op de Hooigracht, de eenige kapel, voorzoover wij weten, in onze noordelijke provincien, waarvan het steenen altaar tot in onze dagen behouden bleef.

Het hofje, waarin deze merkwaardige kapel is te vinden, is, zooals wij reeds zeiden, gelegen aan de Hooigracht en wel aan de zuidzijde dicht bij den Nieuwen Rijn. Daar ziet men boven de omlijsting eener poort een steen, waarop het volgende te lezen staat:

ST. ANNA HOFGEN
GESTICHT BIJ
WILLEM CLAESZ. DOORNICK
ENDE SIJN HUISVROUW
HILLEGONT WILLEMS DR. DE BRUIJN
A^o M. IVe. XCH.

Wanneer men de houten deur dezer poort opent, komt men in eene smalle, betrekkelijk lange gang, aan welker einde zich ter rechterzijde de onmiddellijke toegang tot het Sinte Anna-hofje bevindt.

Dit hofje is, gelijk uit het opschrift op den steen boven den ingang blijkt, in het jaar 1492 door Willem Claesz. Doornick en Hillegonde Willems dochter De Bruijn gesticht. Door beide echtelieden werd bij uiterste wilsbeschikking bepaald, dat er ten behoeve van dertien arme maagden of vrouwen gemaakt zouden worden dertien kamertjes met eene kapel, om aldaar te wonen en God in waardigen staat te dienen. De kinderen en erfgenamen van deze vrome lieden bleven niet in gebreke om den laatsten wil van de erflaters te volbrengen, en zoo zien wij hen in 1507, toen het hofje gereed was gekomen, zich met hunne fundatie naar den Deken van de St. Pancraskerk en naar de Burgemeesters van de stad begeven, om dezelve door het Kapittel en het stedelijk bestuur te laten bezegelen. In deze fundatie, die door Frans van Mieris in zijne beschrijving van de stad Leiden wordt aangehaald, vinden wij de fondsen aange-

geven, waaruit het hofje moest onderhouden worden, alsmede de eischen voor de personen, die als bewoonsters van het hof konden worden aangenomen. Wanneer een kamer of vertrek zou openkomen, zou men daarin opnemen arme maagden of vrouwen, die den leeftijd van veertig jaren of daarboven hadden bereikt; zij moesten van goeden naam wezen, dagelijks bidden voor de stichters van het hof, zusterlijk met elkander omgaan, elkander in ziekte bijstaan en hetgeen zij bij hun sterven zouden nalaten, aan het St. Anna-hofje doen blijven.

Wat de kapel betreft, die gelijktijdig met de dertien kamertjes is opgetrokken, daaromtrent was er blijkbaar geschil gerezen tusschen den Deken en het Kapittel van de St. Pancras ter eene zijde en de erfgenamen van Willem Claesz. en Hillegonde Willems dochter ter andere zijde. Immers wij vinden melding gemaakt van een verdrag, dat in 1507 tusschen beide partijen is gesloten en waarbij alle geschillen ter occasie van eene kapel of bedehuis binnen de parochie van Sint Pancras worden bijgelegd. In dit verdrag lezen wij o. a.: dat men de kapel nimmer in grootte, breedte, hoogte of lengte veranderen zou, dat in de kapel een altaar zou mogen geconsacreerd worden en mis gelezen met gesloten deuren op de Zondagen, de feestdagen van Onze Lieve Vrouw, de Paaschdagen, Pinksterdagen, St. Pancrasdagen, feest van Kerkwijding, Kerstdagen en op andere heilige dagen, wanneer in de parochiekerk voor de Hoogmis zou gepreekt worden, maar dan toch altoos onder zekere bepaalde voorwaarden. Verder mocht er niet gepreekt, biecht gehoord, begraven of met een klok geluid worden.

Doch wij vreezen onze lezers reeds al te lang bezig gehouden te hebben met de geschiedenis van het hofje zelf; het wordt meer dan tijd, dat wij tot ons eigenlijk doel komen en de kapel bespreken, die van den beginne af aan het St. Anna-hofje is verbonden geweest.

De kapel, die aan den onmiddellijken toegang van het hofje ligt, is een half rond gebouw, niet ongelijk aan het priesterkerk van eene kleine kerk. Haar zoo uitwendig ziende, kunnen wij haar het beste vergelijken bij een van die kapelletjes, welke men veelvuldig in katholieke streken langs de wegen aantreft. Zooals men aanstonds bij den eersten oogopslag bemerkt, heeft de kapel nog kort geleden eene belangrijke vernieuwing ondergaan. Wij hebben deze te danken aan de vrijgevigheid en den kunstzin van de regenten van het hofje: den heer P. J. de Fremerij, oud-wethouder van Leiden en na diens overlijden aan zijne dochter, benevens aan Dr. D. G. W. Mulier Massis, predikant te Groesbeek, die de restauratie van dit monument aan den heer W. C. Mulder, architect ter dezer stede, opdroegen.

Na het uitwendige van de kapel in oogenschouw genomen te hebben, begeven wij ons naar binnen, waar wij eerst in een vertrek komen, dat met zijne bovenkamer blijkbaar ter eeniger tijde tot woon- en slaappleats gediend heeft. Men kan dit afleiden uit de stook- en slaapgelegenheid, die hier aanwezig is. Of men daarom met zekerheid zeggen mag, dat hier de priester woonde, die eenmaal de kapel bediende, durf ik betwijfelen. Zou er aan de kapel van het St. Anna-hofje wel ooit een priester verbonden zijn geweest in dien zin, dat hij alleen en uitsluitend voor deze kapel was aangesteld. Ik kom tot dezen twijfel ook daarom, wijl nergens eene opgave is te vinden van de rectoren dezer kapel, hetgeen van andere stichtingen wel het geval is. De eenige priester, wiens naam in verband met deze kapel wordt genoemd en wiens portret ook op een schilderstuk in de kapel voorkomt, is Cornelius Willemz., maar van hem vinden wij ook aangeteekend, dat hij kanunnik was van St. Pancras en het altaar van St. Agatha in genoemde kerk bediende.

Dan, hoe dit ook zijn moge, zeker verdient dit vertrek, als onmiddelijk toegang verleenende tot de kapel en vooral met het

oog op de merkwaardigheden, die het bevat, in eere te worden gehouden. Wij keeren straks tot dit vertrek en zijne merkwaardigheden terug, om nu eerst de kapel zelve te bezoeken.

Het eerste, waarop hier het oog valt, is het steenen altaar, vooral hierom eene groote merkwaardigheid, omdat dit, voorzooverre wij weten, het eenige steenen altaar is, dat door geen vernielende handen van beeldstormers is geschonden geworden en tot op onze tijden is gespaard gebleven. Het ligt niet op onzen weg naar den indruk te gissen, die dit kostbaar monument, dit eenig overgeblevene altaar uit vroegere tijden, op den niet-katholieken bezoeker dezer kapel maakt, noch hier weer te geven, wat de katholiek bij het zien van dit altaar gevoelt en denkt. Toen wij voor de eerste maal dit altaar aanschouwden, was het ons, alsof gestalten uit lang vervlogene eeuwen voor ons oprezen. Onwillekeurig gingen onze gedachten terug naar die tijden, toen allen, die met ons dezelfde taal spraken, nog vereenigd leefden in hetzelfde geloof. Wij dachten aan de vrome stichters, die katholiek waren evenals wij, aan het Vlekkelooze Offerlam, dat in deze eerbiedwaardige ruimte eenmaal werd opgedragen, aan de lange lijdensgeschiedenis, die de katholieke kerk heeft doorleefd, sinds dit altaar aan zijne bestemming onttrokken werd, aan de beden, die onze vaderen in het geloof in de dagen van vernedering ten hemel hebben opgezonden. Wij dachten..... maar neen, laat het weergeven van onze persoonlijke indrukken geen beletsel worden voor het ontvangen van andere indrukken bij degenen, die dit altaar komen bezichtigen, en laten wij nu liever het altaar van meer nabij beschouwen. Wanneer wij het altaar, dat daar zonder trappen, gelijkvloers, voor ons staat, zijn genaderd, dan lezen wij aan de voorzijde het volgende opschrift:

In die eere goods en̄ die reijne maghet maria soe heeft
ghesticht en̄ doen maken int jaer 1492 willē claes̄ de
brouwer en̄ hillegōt willēs docht̄r sijn wijf dese cappele
mit dese XIII camerē o goods willē ī te wonē XIII
arme vroukēs vā guede faē en̄ naē wesende en̄ dit
outaer is ghewijt in die eer der heijlighe vrouwe sinte
aāna int jaer XVe en IX den XIX ste dach in Februa^o

Boven dit opschrift ziet men in het midden eene nauwe opening, waarin eenmaal de overblijfselen der martelaren onder de altaartafel geplaatst zijn geweest. Deze bevinden zich nu niet meer op deze plaats. Toen wij de kapel bezochten, stond daarin een klein houten doodkistje, waarin twee aangekleede stukjes hout. Voorzoover ik er over durf oordeelen, hebben noch het kistje noch de stukjes hout eenige waarde en kan men veilig een andere bewaarplaats voor deze rariteiten opzoeken. Van meer beteekenis zijn de familiewapens, die ter rechter- en linkerzijde van het altaar mede aan den voorkant zijn aangebracht, terwijl ook de twee zware koperen kandelaars, die op de tafel van het altaar zijn geplaatst, onze bijzondere aandacht verdienen. Slaat men verder een blik naar omhoog, dan ziet men op den achtergrond van het altaar een zeer fraai schilderstuk, de aanbidding der H.H. Driekoningen voorstellende; het is een bepaald altaarstuk, dat ook toegeslagen kan worden en zeker door eene meesterhand moet vervaardigd zijn.

Ter rechterzijde van het altaar vindt men in den muur een kleine nis met een gootsteen, die ongetwijfeld eenmaal diende om daarin het water te doen wegvloeien, waarmede het lijnwaad en alles wat in meerdere of mindere mate met 's Heeren Lichaam en Bloed in aanraking was geweest, was gezuiverd geworden. Hier was dus het *sacrarium* of de *piscina sacra*. Ook ter linkerzijde van het altaar werd voor eenige weken de nis, die zich daar vroeger in den muur bevond, maar sinds eenige jaren was

weggemetseld, weder hersteld. Die herstelling hebben wij te danken aan onzen stadsarchivaris, den WelEd. Heer Ch. M. Dozij die deze nis vond afgebeeld op eene teekening, door den heer A. J. Kouwels z. g. ten zijnen tijde van de kapel van het St. Anna-hofje genomen, en naar deze teekening haar wederom in haar vorigen staat liet herstellen. Hier zullen waarschijnlijk de tinnen schenkkannen gestaan hebben, die geteekend met een *V(inum)* en *A(qua)*, den wijn en het water inhielden, voor het H. Misoffer benoodigd. Deze schenkkannen zijn nog aanwezig.

Tot de verdere bezienswaardigheden van deze kapel behooren ook de 17e eeuwse geschilderde glazen, de twee fijngesneden houten beeldjes, die den aartsengel Gabriel en Maria de Moeder des Heeren voorstellen; verder eene schilderij, waarop de boven genoemde Kanunnik Cornelius Willemz. is afgebeeld en de altaarschel, die hier wellicht ook dienst deed om het begin der godsdienstoefeningen aan te kondigen, daar immers het gebruik eener klok niet was toegelaten.

Na dit alles in oogenschouw genomen te hebben, keeren wij terug naar het vertrek, hetwelk wij bij ons gaan naar de kapel, reeds even hebben gezien, en dat wij beloofd hebben nog nader te zullen bespreken. Dat deze kamer evenals het vertrek, dat zich hierboven bevindt, ter eeniger tijd bewoond is geweest, mag veilig worden aangenomen. De stook- en slaapgelegenheid wijst hierop al te duidelijk. Toch betwijfelen wij, of zulks het geval is geweest in den tijd, toen in de aangrenzende kapel nog het H. Misoffer werd opgedragen. Veeleer zijn wij geneigd om aan te nemen, dat dit vertrek, hetwelk eenmaal als Sacristij en kleedkamer voor den priester moet gediend hebben, als woonhuis is ingericht geworden of door Willem Ouwelandt Willemsz., aan wien dit vertrek en de kapel van 1598 tot ongeveer 1604 zijn verhuurd geweest of door de regenten van het St. Anna-hofje, die dit vertrek tot een regenten-kamer hebben

willen inrichten. Zekerheid echter hiervan hebben wij niet, ofschoon verschillende voorwerpen, die nog in dit vertrek aanwezig zijn, ons in dit vermoeden niet weinig versterken. Zoo — om slechts iets te noemen — spreken de huishoudelijke voorwerpen, die hier bewaard worden, van gebruikers, welke zeker in een later tijdvak geleefd hebben, dan in de eerste helft der zestiende eeuw, terwijl ook de enkele schilderstukken, die hier te zien zijn, tot een tijdperk behooren, dat minder ver in het verledene ligt. Wij voor ons hechten dan ook aan deze later hier ingebrachte zaken zulk een bijzondere waarde niet of achten ze ten minste veel minder belangrijk, dan de voorwerpen, hier aanwezig, welke eenmaal ten dienste der kapel gebruikt werden. In de met een glazen deur afgeslotene kast wordt een kasuifel bewaard, dat de priester onder het H. Misoffer droeg. Verder ziet men hier een koperen *Lavabo*, dat waarschijnlijk in dit vertrek een plaats aan den muur zal hebben gehad, een koperen wijwatersvat, kleine koperen kandelaars, een paar stukken kant, een lap zijde, een rozenkrans, eenige kostbare tapijten enz. Voor de waarde van dit alles moeten de hier mede aanwezige kisten en stoelen en wat er verder in latere dagen schijnt ingebracht te zijn, wijken, ofschoon men ook aan deze voorwerpen een plaats in dit historisch gebouw niet zou mogen ontzeggen. En hiermede, waarde lezers en lezeressen, beschouwen wij ons bezoek aan de kapel van het Sinte Anna-hofje voor geëindigd. Alvorens echter dit merkwaardig gebouw te verlaten, onzen dank aan den WelEd. Heer Ch. M. Dozij, die ons welwillend omtrent eenige historische bijzonderheden dezer kapel inlichtte, alsmede aan de regenten van het hofje, die voor de instandhouding van deze kapel zulk een bijzondere zorg droegen en ook de belangstellenden in de gelegenheid stelden, om dit gelukkig bewaard gebleven vrome werk onzer voorvaderen te bezichtigen en te bewonderen.

LEIDEN, 19 Jan. '96.

L. STOLK.

